

Josef Matějka: Exotikové

„Talent, opravdový talent volá po nejpřísnějším soudě, prosí o něj přímo. Ano talent poznáš po tom, že každá shovívavost jest mu skoro osobní urážkou. Tisíckrát více ho těší, řekneš-li mu, že nesahá Shakespearovi nebo Lionardovi da Vinci po kotníky, než ujistiš-li ho blahosklonně, že převyšuje o čárku drahého souseda Hubáčka nebo Tlamáčka.“

Z dobrého starého autora.

První román p. Matějkův jest hotovou klinikou dětských nemocí literárních. Jest to kniha zlomená a zrazená, nedomyšlená a nedocitelná, místy jalová, místy surová, místy pretenciosně duchaplnická a prostě nestravitelná a nesnesitelná. A dále: často, velmi často nevkusná ve vyšším psychickém smyslu slova, což znamená skoro tolik jako *necharakterná*: neumí se plně vzdát ani Bohu, ani čertu, potácí se mezi nimi a končí proto hůř než začala: míním *banálně*. A přitom — a to je zvláště k smíchu i k zlosti — plna dobrých úmyslů, vycpaná dobrými úmysly — právě jako ona příslovečná cesta k peklu.

Kniha, která se místy tváří, jako by se chtěla dát unést větrem veliké psychické inspirace, jako by se chtěla vzdátí temným vodám tragického maělstromu, tragické ironii a tragickému paradoxu, a přitom jest v jádře koženě opatrnická a chytrácká: druhým okem pošilhává úzkostně po schematě a vzorku, po šabloně, která by ji ospravedlnila a zachránila — před podezíravou hloupostí. Kniha, která odkoukává geniálnickou pózu, kde by měla choditi ještě do školy k poctivosti a upřímně a oddaně pracovat od prvních kamenů a prvních cihel. Kniha, která chce kresliti ve zkratkách a s jakousi duchaplně ironickou bravurou — a nedovede posud většinou než skresliti, zkřiviti, rozbíti, odmocniti, zeslabiti, zjaloviti. Kniha, která by byla ráda sem tam lehkou ve smyslu Nietzscheově a bývá pak jen prázdnou a chudou. Kniha, která dříve než se

rozletí, dohodne se chytrým postranním mrknutím se čtenářem a asekuruje se u něho: viz řadu míst, kde autor vykládá, jak tu jde o *exotiky*, o povahy abnormní a křečovitě, o paradoxní figury, zmitající se mezi krajnostmi a upadající z násilnosti do násilnosti. Teprve po tomto výkladu, který zní jako omluva všeho, co přijde, riskuje autor svůj psychický paradox a svoji osudovou ironii: ale, myslím, *nyní* není k tomu třeba vůbec odvahy.

Kniha, která, zdá se mně, na nejlepších místech uvědomí si tragickou krásu velikého osudového pathosu jen proto, aby ji hned zradila malicherností anekdoty, bonmotovým tlachem, duchaplnickou titěrností, genrovým nevkusem. Kniha, která sem tam na vteřinu cítí a uctívá velikou linii epické nebo lyrické krásy, aby ji v příští větě rozlámala a presentovala z ní s nejlíbeznějším úsměvem hrst střeptů, tříšť, z které bolí člověka oko i srdce. Kniha, která nedovede dodržet vysoké melodie, jíž se náhodou na chvíli zmocnila, a padá hlouběji než odkud před chvílí vzletěla. Kniha, která naráží sem tam na sílu, krásu, tragiku, ale náhodně a neprozřetelně a jen proto, aby ukázala, jak nedovede se tohoto ohně zmocnit, nedovede těchto sil ovládnout, nedovede si je učinit služebnými v uměleckém díle a k uměleckému dílu: za chvíli vyrvou se jí z otěží a smýkají jí žalostně po zemi. A přitom zase místy kniha příliš kličková, příliš *chytrácká*, aby mohla býti *moudrou*, moudrou naivní tvůrčí uměleckou moudrostí.

A přes to všecko a přece: kniha zajímavá, kniha cosi slibující, kniha, která konec konců *zavazuje* svého autora. Kniha, která není vyseděna, vypiplána, ospale vysoukána z příčinnivé hlavy a příčinnivější ruky autorovy. Kniha, která alespoň místy *luší*, že jest jakási *logika života* a *osudu* a že jest hlubší, temnější, zavilejší, urputnější, nevypočitatelnější než se obvyčjně myslí a učí ve škole i v knihách. Kniha, která má, alespoň na chvíli, vášnivý a bolestný poměr k životu a světu a která, alespoň na několika místech, vidí a cítí hlouběji, spodněji

a vášnivější pletí a učelivějším nervstvem — která tuší alespoň místy, že má odpovídati na nápovědi a dohovor mysteria, že má zpívat v dramatickém chóru. Kniha, která má, třebaš posud velice primitivní a jen zárodečný, *mysl tragické ironie a tragického paradoxu*, vzácný u nás smysl, který chybí i knihám nekonečně výše ceněným a také daleko vyspělejšími a hotovějšími než jest p. Matějka prvotina. Pro tento smysl, který, opakuju, jest posud embryonální a posud, přesně mluveno, knize více škodí než jí prospívá (alespoň u obecnstva a běžné kritiky), jest mi quand-même kniha tato milá jako slib a připověď tvůrčí možnosti. Neboť tento smysl jest dar katexochen básnický, bez něho není skutečné tvorby. Ne každý, kdo jej má, napíše umělecké a básnické dílo: naopak ve většině případů bývá tomu, komu byl dán, jen k pádu a zahynutí — ale i pak padne a hyne charakterněji než jiní bez něho, alespoň zdánlivě, vítězi. (A která síla a který talent nebyl dříve svému člověku nebezpečím, než se mu stal požehnáním?) Kdyby toho smyslu p. Matějka neměl, kniha jeho vypadala by (vypadala, doslova, zevnějškem a zdáním) daleko cejeji, hotověji a plněji: bez něho snáže by klamal, bez něho ne tak snadně dal by se usvědčit. Neboť smysl tento jest vlastně *poclivost a charakternost* sama a demaskuje a zabíjí vždycky toho, kdo mu neslouží výlučně a absolutně a kdo vedle něho uctívá ještě hliněné a dřevěné modly klamu a konvence.

Tedy kniha, která se zrodila z bolesti a tím z vnitřní nutnosti a třebaš tato bolest nedorostla dosud tragiky a byla zrazena jako všecko v knize, přece není již kniha bez vnitřního *posvěcení* — třebaš posvěcení to posud ještě jen *znesvěcovala*. Konec konců: kniha, která cosi *chtěla* a jejíž pád není jí k necti, poněvadž útočila a alespoň místy zápasila a bila se, než padla. —

Písní o vražedné mstě pošlapaných a znehodnocených citů chtěli být „Exotikové“, pohledem do temné a ironické dílny osudu, v níž se hnětou a přelívají charaktery a v níž z posvěcené sladkosti života destilují se jedy: vpravdě stala se však z písně místy lokálka a místy odborně medicinský žvást. Těmato dvěma

termíny jest změřen umělecký pád knihy. Tragické epos o veliké mstě ženy, která byla slabochem pošpiněna a popleněna ve svatyni svého citového života, a stráví jej pak podlostí, kterou do ní vnesl a již ji infikoval, končí raportem z policie. Jak je to možno? Jak dovedl p. Matějka tak docela zradit noblesu gesta a tragické pózy? Ženy jako Gréta takto nekončí, nemohou končit: — a pojal-li ji autor již jako bytost, která se nedovede udržet na vysoké linii tragiky, pak měl *napsat a mezi XXV. a XXVI. kapitolu vložil dvě nebo tři sta stran*, kde by byl zformoval toto vnitřní drama *desiluse z tragiky* (neboť tím by to pak bylo). Chtěl-li říci, že největší tragika života je v tom, že člověk nedovede žiti čistou tragiku a musí každý čistý silný nápoj dříve či později rozřediti, pak byl by to problém *nové* knihy, *nového* románu nebo dramatu, problém povlovného tučnění duše, problém zkachnění ženy, která byla narozena labutí (co tak zázračně realizoval J. P. Jakobsen v „Marii Grubbe“). Ale tak, jak stojí na konci knihy, nezprostředkována tato malá XXVI. kapitola, znamená jen jedno: umělecký nevкус a básnickou banálnost, důkaz, že p. Matějka narazil na něco, co nedovedl docítit, domyslit a umělecky zorganizovat. Znamená rozbitou stylovou a emoční linii knihy, zrazený a pošpiněný celý pathos a celý ethos knihy, zoufale úplnou a naprostou dérouté. Zde jest trhlina *v intelektu a charakteru*, zde je nedostatek charakterné krásy a čistoty, zde je nedostatek tvůrčího taktu a vkusu stejně jako okoralost srdce a tupost duše. Zde se dá přímo hmatati, jak všečen t. zv. talent literární, všecka hmotná hbitost a dovednost — i kdyby jí měl p. Matějka stokrát i tisíckrát více než jí opravdu má — stačí tak právě k tomu, aby člověka umělecky a básnicky zabily: není-li talent slibem *charakteru*, materiálem charakteru — to znamená charakterné jemnosti a síly duševní a taktu a distinkce srdce —, stačí tak právě na to, aby zošklivil člověku svého majetníka.

A jiná *umělecká* (a stylová) bezcharakternost a zbabělost, již nemohu odpustit p. Matějkovi: jak může tragické resumé

historie (když již si je nemůže odpustit a musí podceňovati a urážeti každým způsobem naši chápavost) vložit do úst prázdnému a lhostejnému panákovi, který je vykládá mezi polévkou a rybou společnosti s nákladem nesnesitelně jalového espritu nebo dáti je zformovati v odborné hantýrce jakémusi učenci (míněn patrně Krafft-Ebing) v téže scéně a napsati do jeho zápisníku? Což nechápe ten políček, který tu dává všemu tragickému stylu? Což má tak malý smysl stylu a organické jednoty uměleckého díla? Tak malou úctu ke krásné linii? Což nechápe, že od básníka čekám ne nějakého psychopathického poučení ve vědecké hantýrce, nýbrž *tragickou krásu, velikost a čistotu*? Že nestojím ani o duchaplnický tlach, ani o snobskou malbu t. zv. lepší společnosti, ani o klep, ani o pikanterii, nýbrž o invenci *čisté a krásné scény, o čistě lidskou a čistě básnickou hodnotu*? A tu zůstal mně p. Matějka úplně dlužen. Měl stvořit jako básník vrcholnou, *tragicky krásnou a hroznou, vášnivou a velikou scénu*, která by dala resonanci, perspektivu a smysl celé knize. Vypomoci si za ni referátem a vědeckou formulkou je strašně pohodlné a laciné: referáty a formulky prodávají se, jak známo, hotové jako housky na krámě a ne dráž již než housky.

To všecko jest vada samého básnického a tvůrčího *orgánu* p. Matějкова, slabost a nedostatek, který nemá-li zahubit jeho, musí býti překonán nejbližším jeho růstem. Nejbližším a nejnalehavějším úkolem jeho musí být kultivovati v sobě a vychovati ze sebe celý nezlomkový básnický *charakter*, pracující s neomylnou jemností a distinkcí, s krásným rozlišujícím taktem, který mu znemožní pak všecku tuto i jinou kleslost. Jde především a nejprve o to, pochopiti, že talent má smysl jen potud, pokud jest *materiálem charakteru*, hrubým kamenem, z něhož vnitřní práci musí býti vytesána — socha.

Pak bude p. Matějka pojištěn proti celé řadě groteskních nevkusů, které ještě hyzdí jeho knihu. Pak nejen že nebude nám podávat tragiku aparátem, kterým se obyčejně tradují

anekdoty a nebude nám ji servírovat způsobem, jakým se obyčejně servíruje černá káva nebo likér — pak nebude psáti ani pastiche barbey-d'aureillyovských orgií a huysmansovských černých mší, které působí bezděčnou komikou a ne hrůzou. Pak nebude ani chvilku pochybovati o tom, že co děsí u těchto mistrů, ponouká v jeho knize jen k veselosti: *tam* jest to přirozeným důsledkem celého charakteru, *zde* neorganickým, pro efekt nalepeným intermezzem a extemporem bez zdůvodnění a nota bene i bez adekvantní stylové a básnické potence. *Tam* stojí za tím celé silné duše, *zde* jest to jen kocovina z nestrávené lektury. Tam jsou to kvasy, které si strojí celá a dovršená umělecká kultura, zde jest to jen hra, sehraná s ochotnickou horlivostí, ale i ochotnickou nejapností.

Pak nebude psáti také p. Matějka tím jazykem (stylem se nedá říci), kterým píše většinou dnes a jenž jest celý lepen jaksi z vnějška, krátkodechý, nepřesný, tápavý a roztráštěný a z něhož bolí stejně ucho jako oko, — tím jazykem, který nahrazuje vnitřní sílu a posvěcení věty novinářskou pestrostí slovníka a různými nekalými eskapádami.

Pak nebude nakládati ani s ubohou češtinou tak přímo černošsky, jako s ní někde v knize nakládá (dokladů nechci uváděti; koho věc zajímá, shledá si jich sám dost, ku př. na stránkách 51, 64, 131, 152, 185) — neboť pochopí, že styl znamená charakternou čistotu ve všem.